

- актуальність / неактуальність (тобто важливість, необхідність, злободенність) текстової інформації;
- умотивованість / неумотивованість зовнішньої та внутрішньої організації тексту як єдиного семіотичного цілого;
- традиційність / новаторство (оригінальність) у текстотворенні на всіх його рівнях;
- прозорість / прихованість змісту, семантики (тексту, образів, мовних структур та ін.);
- поверховість / глибинність змісту, семантики (текстової інформації, ідейно-тематичного змісту, образів, мовних конструкцій та ін.);
- потреба / відсутність потреби (у текстах такого жанру, у художніх образах, у мовноестетичних структурах та ін.);
- впливовість / невідповідність (тексту в цілому, його ідейно-тематичного змісту, системи образів, мотивів, мовних структур, тропів тощо на сприйняття, емоції, почуття, уяву);
- емоційність / неемоційність (нейтральність) текстової тканини.

Отже, пропонований підхід передбачає інтелектуальну творчість, розвиток сприйняття художнього тексту, формування творчої уяви тощо.

Література

1. Рикёр П. Конфлікт інтерпретацій. Очерки о герменевтике/ Поль Рикёр . – М. : Медиум, 1995.
2. Селіванова О. Сучасна лінгвістика. Термінологічна енциклопедія / Олена Селіванова. – Полтава : Довкілля – К. : 2006.

Анастасія Бойко

*Центральноукраїнський державний
педагогічний університет імені Володимира Винниченка
Науковий керівник – канд. філол. наук, доцент **Тетяна Громко**
м. Кропивницький*

НАЗВИ СВІЙСЬКИХ ПТАХІВ У СТЕПОВІЙ ГОВІРЦІ СЕЛА СОЗОНІВКА КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Вивчення лексичного складу української літературної мови є першочерговим завданням для сучасних лінгвістів. Етимологія та семантико-граматична структура слів завжди були у центрі уваги науковців. Важливим завданням для філологів є вивчення діалектної мови, адже завдяки цьому можна дослідити безліч мовних процесів та обґрунтувати семантику слова.

Дослідженням зоонімної лексики займалося чимало лінгвістів, серед яких К. Качайло, Г. Доброльожа, П. Гриценко [1], В. Куриленко [3], Т. Тищенко [4], Н. Шеремета [5] та ін. Проте семантично-граматична структура зоолексики ще недостатньо вивчена, а в окремих регіонах України допоки ще й не зібрана. В рамках лінгвістичної (діалектологічної) практики під керівництвом доцента

кафедри української мови Т. В. Громко нами проведений збір матеріалу в одній із степових говірок Кіровоградщини – у говірці с. Созонівки Кіровоградського району. Збір, класифікація та встановлення мовних особливостей визначив наш інтерес до однієї з підгруп зоолексика – назв свійських птахів. Не відзнайшовши жодної публікації про цю групу лексики в межах Центральної України, вважаємо за потрібне прислухатися до слушного зауваження про актуальність первинне аналізу місцевої діалектної лексики Т. В. Громко [2, с. 155] і подати першу наукову спробу аналізу зібраної нами лексики.

Мета статті – з'ясувати структурну організацію лексико-семантичної групи «Свійські птахи».

Об'єктом нашого дослідження є лексика української говірки села Созонівка Кіровоградського району Кіровоградської області, а його предмет – говіркові назви свійських птахів. При цьому джерельною базою фактичного матеріалу послуговували записи говіркового мовлення степового говору південно-східного наріччя.

У лексико-семантичній групі назв свійських птахів можна чітко виділити чотири мікрогрупи з архісемами 'дитя птаха', 'доросла особина чоловічої статі', 'доросла особина жіночої статі', 'яйце'.

Слова, що належать до мікрогрупи 'дитя птаха', не мають родостатевих ознак: *кур'ча*, *гусе'н'а*, *інд'у'ша*, *каче'н'а*; і можуть утворювати певні опозиції сем 'дитя птаха з інкубатора': 'дитя птаха, що висиджене природно'. Першу сему репрезентує лексема *інку'баторс'ке*, другу – *до'машн'е*. Загальною для молодого потомства є назва *молод'н'ак*.

Окрему мікропарадигму утворюють лексеми на позначення 'дорослої особини чоловічої статі': *п'і'тух*, *п'е'тух*, *п'івен'*; *'гус'*, *гус'ак*, *гус'ар*; *'качур'*; *ін'д'ук*, *ін'дик*. Реалізованою для слова 'півень' є опозиція 'півень-запліднювач': 'півень на м'ясо'. Першу сему репрезентує лексема *пле'м'е'ниї*, *с'ем'е'ниї*, другу – *прос'тиї*.

Наступну мікрогрупу назв формують репрезентанти архісеми 'доросла особина жіночої статі': *'курка*, *'гуска*, *'качка*, *інд'ичка*, *інд'ушка*. Реалізованою для цих слів є опозиція сем 'птиця, що несеться': 'птиця, що не несеться'. Першу сему репрезентують лексеми *не'сушка*, *ха'роша п'тиц'а*, *зд'орова*, другу – *ста'ра*, *'чахла*, *'квола*. На позначення птиці, що висиджує яйця, використовують назву *на'с'едка*.

Диференціюючими є також ознаки 'самка зі спокійним нором' і 'норовлива самка'. Першу сему репрезентують лексеми *ти'хон'а*, *спо'коїна*, другу – *дур'на*, *ска'жена*.

На позначення курки з голою шиєю використовують назву *голо'шийя*, *голо'шийка*.

Сему 'штучно виведена курка, що швидко росте' репрезентує лексема *б'ройл'ер*.

На позначення маленьких гусей, що вміють літати, використовують назву *прост'а'ки*; а білі великі гуси, що не можуть літати – *'гергул'і*.

Останню мікрогрупу, що об'єднана родовою семемою 'яйце', становлять слова, які позначають його різновид: *'кур'аче*, *'гус'аче*, *гус'ине*, *ка'чине*. Для

слова *яйце* реалізованою є опозиція сем 'перше знесене яйце птаха' : 'останнє знесене яйце птаха'. Першу сему репрезентують лексеми *горо́бине*, *'перве*, другу – *знесок*, *посл'едн'е*.

Репрезентанти сем 'зіпсоване птахом яйце' та 'яйце, що висохло' часто переплітаються, взаємозамінюються, що свідчить про відсутність чіткої межі між цими протиставленнями: *боўток*, *боўтун*, *тушак*. На позначення яйця з двома жовтками використовують назву *двоўнак*.

Дотичні назви – локативні для свійських птахів. Так, на позначення місця, де кури висиджують яйця, використовують назву *'с'ідало*. Місце, де живуть кури, – *кур'атн'ік*, *кур'ник*; гуси, качки – *са́рай*.

Аналіз репертуару досліджуваної лексико-семантичної групи у говірці села Созонівка Кіровоградського району дозволяє виділити такі групи лексики за походженням і відношенням до літературного ідіому:

1) лексика, що відповідає літературній мові: *кур'ча*, *гусе́н'а*, *'п'івен'*, *інд'ичка*.

2) лексика, яка відображає діалектні особливості досліджуваної говірки: *інку́баторс'ке*, *п'і'тух*, *п'е'тух*, *знесок*, *посл'едн'е*, *боўток*, *боўтун*, *тушак*. Слова цієї групи в основному мають фонетичні й морфологічні варіанти.

Отже, назви свійських птахів у говірці села Созонівка Кіровоградської області утворюють окрему лексико-семантичну групу і відбивають диференціацію реалій за статтю та функцією. Зроблений нами аналіз назв свійських птахів важливо продовжити на матеріалі інших говірок малодослідженого степового говору південно-східного наріччя.

Література

1. Гриценко П. Ю. Тваринницька лексика українських західностепових говірок. Питання організації тематичної групи / П. Ю. Гриценко // Структура українських говорів. – К. : Наук. думка, 1982. – С. 142-170.

2. Громко Т. В. Інноваційні підходи до дослідження місцевої діалектної лексики в школі / Т. В. Громко // Наукові записки. Вип. 151. – Серія : Філологічні науки. – Кропивницький : РВВ ЦУДПУ ім. В. Винниченка, 2017. – С. 154-168.

3. Куриленко В. М. Лексика тваринництва поліських говорів / В. М. Куриленко. – Суми : Мрія, 1991. – 87 с.

4. Тищенко Т.М. Назви свійських тварин у говірках Східного Поділля / Т. М. Тищенко // Лінгвістика: Зб. наук. праць. – Луганськ : Альма-матер, 2008. – Вип. 3(15). – С. 30–37.

5. Шеремета Н. П. Південноволинсько-подільське діалектне порубіжжя (за матеріалами тваринницької лексики) / Н. П. Шеремета : автореф. дис. ... канд. філол. наук. – К., 2000. – 19 с.